

УДК 930.2:001.891:069.8

© **Володимир СІМПЕРОВИЧ**

ІСТОРИКО-ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ЯК ОСНОВА МУЗЕЄЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядається теоретико-методологічний інструментарій історико-джерелознавчого аналізу в музейній роботі. Висвітлюються особливості застосування методів історичного джерелознавства в теоретичній та практичній музеології, накреслюються шляхи атрибуції музейного предмета та особливості його використання в наукових дослідженнях за посередництва методичного арсеналу історичного та музейного джерелознавства.

Ключові слова: *Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», історико-джерелознавчий аналіз, музеєзнавче дослідження, методологія, історичне джерелознавство, музейне джерелознавство.*

Будь-яка музеєзнавча наукова розвідка має достатньо широкий спектр теоретичного та практичного виміру, може містити як об'єкт і предмет дослідження доволі розлогий перелік тематичних лакун історії Другої світової війни та власне теоретичних і практичних підвалин музеєзнавства, базуватися на всіляких історіографічних та історичних джерелах, використовувати різні музейні фонди, колекції та предмети. У цьому контексті наукові співробітники Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» мають значний досвід наукової роботи й цікаві доробки як у науково-фондовій та науково-експозиційній, так і в науково-дослідній роботі, які обов'язково передбачають широке використання історико-джерелознавчого аналізу. Усі складники наукової діяльності Меморіалу органічно пов'язані між собою, відіграють вирішальну роль у продукуванні наукових робіт з історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн, які об'єктивно відображають історичні особливості та закономірності суспільного розвитку воєнної доби, передбачають виявлення нових історичних джерел та аналіз зібраного конкретно-історичного матеріалу, а також питання відбору й синтезу документів.

Музеологія як наука використовує розлогий методологічно-методичний інструментарій багатьох суміжних наукових дисциплін і субдисциплін. Чи не найбільш широковживаним і актуальним нині є історико-джерелознавчий аналіз, який

передбачає загальне розкриття соціальної та гносеологічної природи музейного предмета (історичного джерела), використання потужного теоретико-методологічного арсеналу історичного джерелознавства, комбінаторної сукупності методів і прийомів, що мають у своєму активі історичне та музейне джерелознавство. Звичайно, можна зауважити, що статус музейного джерелознавства нині остаточно не визначений. Між дослідниками точаться дискусії щодо об'єкта, предмета та структурних елементів цієї наукової дисципліни. Між тим, наявний методологічно-методичний інструментарій історичного джерелознавства, попри різні дискусійні моменти, активно апробується в музейній теорії та практиці. Більше того, якщо абсорбувати всі наявні точки зору на об'єкт вивчення музейного джерелознавства, слід зауважити, що додатковим складником історико-джерелознавчого аналізу мають стати методичні прийоми, спрямовані на визначення суто музеологічних властивостей музейного предмета (історичного джерела) – атрактивності та експресивності, що істотно доповнюють те семантичне навантаження, яке має кожна музеалія. Проте якщо з тезою про певні відмінності у властивостях історичного джерела та музейного предмета можна погодитися, то трактування об'єкта музейного джерелознавства лише як музейного предмета викликає сумніви. Так, дійсно, музейний предмет, призначений для зберігання і трансляції історичної пам'яті та інтерпретації історичного досвіду як у процесі науково-дослідної роботи, так і в процесі експонування, має виділятися з низки джерел, що несуть однорідну соціально-культурну інформацію. Достовірністю, меморіальністю, оригінальною та досконалою художньою формою, майстерністю або, навпаки, нарочитою недбалістю виконання чи навіть умовною потворністю предмет має викликати в музейній аудиторії співчуття, співпереживання, радість, обурення, захоплення, неприязнь або інші емоції. Проте не тільки музейні предмети (типові або унікальні), котрі належать до колекційного й обмінного фондів, є об'єктом вивчення в музейному джерелознавстві, об'єктом дослідження є також і науково-допоміжні матеріали [8, 72].

У зв'язку з диференціацією гуманітарного знання, розвитком таких наук, як політологія, соціологія, культурологія, відбувається перетворення історичного джерелознавства в міжнаукову допоміжну дисципліну. Вимоги до методики наукового дослідження стають універсальними, поняття історичного джерела також набувають всебічного значення, а розширення джерельної бази гуманітарних досліджень сприяє універсалізації методики джерелознавчих досліджень. Повною мірою це стосується й використання історико-джерелознавчого аналізу в різноштибних музейних наукових дослідженнях [8, 77–78]. Беручи до уваги цей своєрідний постулат, під музейними джерелами слід розуміти всю сукупність музейних предметів і науково-допоміжних матеріалів, що становлять музейні фонди, поскільки і ті й інші рівною мірою відображають соціальну реальність і є носіями фіксованої інформації та відіграють роль посередника між дійсністю й суб'єктом, який її пізнає. Звідси, вважаємо, що принципових відмінностей у визначенні завдань музейного та історичного джерелознавства, а отже, й принципових підходів до історико-джерелознавчого аналізу не існує. Проілюструємо цю тезу такими твердженнями:

- на стадії комплектування вирішуються завдання пошуку джерел, визначення їхньої наукової та історико-культурної цінності, шляхом експертизи проводиться відбір джерел, що призначаються для зберігання;

- під час поповнення музейних зібрань розробляється методика експертизи музейної цінності предметів;

- на стадії обліку і в процесі зберігання встановлюється походження джерела, тобто час і місце його виникнення, визначається його автор, а також обставини й мета створення (в музейній справі ці завдання часто позначаються терміном «атрибуція»), вирішується надзвичайно важлива для музейної справи проблема оригінальності (як правило, оригінальний музейний предмет дійсно атрактивний і експресивний, здатний привернути увагу, викликати емоції та відчуття співпричетності до минулого, створити символічний образ історичного часу);

- під час обліку та опису музейних предметів також вдаються до встановлення тексту джерела: він прочитується, перекладається, розшифровується, коротко описується у відповідній обліковій документації, визначається як основний текст, редакція або список (під текстом розуміємо семантичне навантаження, яке має музейний предмет, у якій формі – знаковій, зображальній, речовій тощо не були б зафіксовані властиві йому значення та смисл) [8, 75]. Водночас варто зауважити таке: для загальноісторичного джерелознавства на перший план виступає здатність джерела відображати історичний процес, для музейного джерелознавства – здатність утілювати минулу дійсність. Власне, це і є «музейність» – прикметна риса в діяльності будь-якого музею [10, 30; 6, 231; 11, 59]. У цьому ракурсі музейне джерелознавство застосовує особливий підхід до музейних предметів як до джерел (носіїв) інформації, а також виявляє та оцінює їхню автентичність і здатність адекватно відображати і представляти задокументовану дійсність із позицій музейної комунікації. Музейна джерелознавча теорія та практика, вивчаючи переважно музейні предмети, тісно межуючи з теорією й методикою історичного джерелознавства, розглядає їх із погляду загальної джерелознавчої дисципліни. Разом з тим музейне джерелознавство прагне до пізнання музейної справи й вивчення матеріалів історіографії. Його специфічність виявляється насамперед не тільки у вивченні семантичної (сислової) інформації музейних предметів, а й у пізнанні властивостей предметів, які дозволяють їх використовувати в експозитарно-просторовій комунікації [14, 57–58].

Кожна музейна інституція, окрім суто наукових розвідок із профільних тем, проводить спеціальні дослідження з вивчення та систематизації своїх фондів зібрань, уведення музейних колекцій та окремих предметів до наукового обігу, що сприяє більш повному розкриттю їхнього інформаційного потенціалу для широкого кола фахівців і відвідувачів. У цьому контексті історико-джерелознавче дослідження фондів зібрань стає для музейних інституцій важливим складником наукової діяльності, який відображає об'єктивні можливості та особливості їхніх соціальних функцій. Увесь комплекс завдань, які вирішуються музеєм, у тому числі створення нових експозиційних конструктів та науково-освітня діяльність, ґрунтується на дослідженні різних музейних предметів (історичних джерел) і передбачає використання різноманітних методів історичного джерелознавства. Формуючи

фондове зібрання, музей тією чи іншою мірою займається питаннями походження та класифікації джерельного масиву, дослідженням його інформаційного потенціалу, соціальної природи, внутрішньої та зовнішньої критики історичних джерел, якими представлені музейні предмети. Звернувшись до методологічного інструментарію загального джерелознавства, музеєзнавство як наукова дисципліна фактично розробляє один і той самий об'єкт, досліджуючи його під різними, однак у чомусь дотичними, поглядами. Натомість вивчення музейних пам'яток може сприяти вирішенню низки актуальних завдань історичного джерелознавства. З кожним днем тематика музеєзнавчих досліджень розширюється, поповнюється новими науковими розвідками, адже музейні фонди – своєрідний схрон величезних історичних і художніх цінностей, унікальне джерело знань про минуле. Разом з тим опис музейних колекцій розширює загальну джерелознавчу базу історичної науки.

Модерні вимоги до формування фактологічної бази гуманітарного дослідження, системи наукових доказів, побудови гіпотез і моделей, обґрунтування висновків усе більше набувають універсального характеру. Відрадно спостерігати, що мовою спілкування все частіше стає історико-джерелознавчий аналіз, який виходить із традиційних рамок і одночасно зберігає всю багатоманітність накопичених методологічних прийомів історичного джерелознавства.

Особливість наукової діяльності музеїв полягає в тому, що вони ведуть дослідження та зосереджують у своїх фондах усі типи історичних джерел (речові, зображальні, писемні, кінофотофонодокументальні тощо). Тому фондозбірні музеїв, на відміну від архівних сховищ, є частиною їхнього зібрання й становлять сукупність музейних предметів (історичних джерел), охоплюючи науково-допоміжні матеріали, з розподілом на інвентарні групи, фонди, колекції (добірки). Усе це потребує нагального вирішення теоретичних та методологічних питань упровадження та особливостей використання історико-джерелознавчого аналізу в теоретичному та практичному музеєзнавстві. При цьому науково-дослідна діяльність музеїв складається з профільних і музеєзнавчих досліджень, які спираються на фонди і зосереджують свою увагу на питаннях, що недостатньо вивчені в межах профільних дисциплін, але є важливими для музейних інституцій. Ідеться насамперед про джерелознавчі дослідження, які спрямовані на виявлення документуючих характеристик музейних предметів та їхнього значення для розвитку профільних дисциплін. Іншими словами, музейні предмети в цих дослідженнях вивчаються з огляду на ті нові знання, які вони можуть дати профільній науковій дисципліні.

Важливою особливістю музейного предмета як історичного джерела є те, що він має інформацію не тільки сам по собі, а й як частина музейної колекції – сукупності музейних предметів, пов'язаних спільністю одного або декількох ознак, що представляють науковий, художній або пізнавальний інтерес. Предмети у складі систематичних і тематичних колекцій набувають здатності доповнювати, документувати один одного. Це підвищує інформаційний потенціал і джерельну цінність колекції порівняно з окремими музейними предметами, однак потребує розробки спеціальних підходів до його розкриття та інтерпретації.

У результаті широкого використання музейних колекцій у наукових дослідженнях нагромаджується не лише нова інформація, а й збільшується арсенал методів джерелознавчого аналізу. Потрібно зважати й на властивості музейного предмета, зокрема: інформативність, експресивність, атрактивність, репрезентативність, асоціативність. Окрім того, важливою є цінність музейного предмета: наукова, історична, меморіальна, естетична та художня. Зважати необхідно й на класифікацію музейного предмета за важливістю: унікальні та типові музейні предмети [9, 88]. Слід зважати й на той факт, що вивчення музейних предметів і колекцій є необхідною умовою їхнього введення в науковий обіг. Під час джерелознавчого аналізу музейних предметів виявляються нові факти, які надалі використовуються профільною наукою для кращого розуміння досліджуваних процесів, явищ та історичних закономірностей. Проте музейна цінність предмета не вичерпується його науковим значенням, адже він може мати ширшу значущість – історичну, художню, естетичну, меморіальну, комунікативну. Вивчення музейних предметів покликане виявити та оцінити комплекс інформації про них [7, 101].

Історико-джерелознавчий аналіз — це система методів, тобто прийомів, засобів та правил здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних із пошуком, виявленням, відбором джерел, їхнім всебічним критичним аналізом, встановленням достовірності та інформативної цінності джерела, а також подальшим його використанням з метою отримання науково перевіреної інформації про минуле людського суспільства в усіх його проявах.

Завданнями джерелознавчого аналізу є розробка теорії і методики вивчення, аналізу, добування та використання фактів, що містяться в джерелах, а саме: класифікація та виявлення джерел, критика їхнього походження, достовірності та фактичної цінності. По суті, джерелознавчі прийоми лежать в основі й того, що в музеях називають атрибуцією, атрибутуванням. Атрибуція – це виявлення основних ознак, що визначають назву, призначення, будову, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію та географію створення та побутування предмета. У ході атрибуції встановлюється зв'язок музейного предмета з історичними подіями або особами, з визначенням середовищем побутування, розшифровуються надписи і знаки, нанесені на предмет, визначається ступінь його збереженості та описуються пошкодження [3, 27].

Проблема класифікації історичних джерел нерозривно пов'язана з вибором основ для класифікації музейних фондів, їхньою структуризацією, оптимальним наповненням довідково-інформаційної музейної системи КАМІС. Класифікація є розкриттям внутрішнього зв'язку між різними типами, родами і видами джерел. Це метод пізнання, який дозволяє, спираючись на зовнішні або внутрішні властивості, притаманні джерелам, відбирати їх на зберігання, враховувати та інтерпретувати збережену інформацію, визначати їхню культурно-історичну цінність. Як метод класифікація дозволяє:

- ефективно систематизувати дослідницький матеріал;
- визначати та фіксувати об'єкт дослідження;

- пізнавати процес і закономірності виникнення типів, родів і видів джерел;
- уточнювати поняття, якими оперує історична наука [8, 79–80]. Варто також зауважити, що для музейного джерелознавства важливі профіль музею і склад фондів, адже саме вони диктують вибір критеріїв класифікації.

За усталеними в загальному джерелознавстві параметрами історико-джерелознавчий аналіз передбачає чотири послідовні етапи наукового дослідження: пошук та виявлення джерельного комплексу, відбір джерел та їхня класифікація, джерелознавча критика, введення джерел до наукового обігу. Загалом такий підхід вважається традиційним [4, 57]. Тобто, якщо говорити «музейною мовою», це не що інше, як розлога наукова атрибуція (категоріалізація) музейного предмета, що дає змогу встановлення основних ознак, які визначають тип, назву, матеріал, розміри, техніку виготовлення, авторство, хронологію і географію природного існування та дослідницького визначення музейного предмета. Ф. Вайдахер називає цей процес методикою музеальної селекції [2, 140]. Власне, атрибуція музейних предметів складається з трьох послідовних етапів – самого атрибутування, класифікації і систематизації та інтерпретації [13, 382].

Беручи до уваги твердження музеологів, інтерпретація музейних джерел має на меті вирішення всього кола методичних завдань, що складають аналіз і синтез джерел, а саме: визначення повноти, достовірності та точності інформації, що міститься в джерелі; зіставлення джерел за ступенем повноти, достовірності та точності інформації; встановлення генеалогічного зв'язку джерел, а також як усієї суми подій, що належить до теми дослідження, так і прогалін у ланцюзі історичних фактів. Відсутність інформації у складі музейних предметів ефективно заповнюється в експозиції науково-допоміжними матеріалами. Саме вони фіксують науково установлений зв'язок між предметами, демонструють їхню побудову та функції, зв'язують експозиційні комплекси в єдине ціле, що дає змогу розглядати експозицію як наукову концепцію того історичного явища, якому вона присвячена.

Музейні предмети споріднені між собою багатьма ознаками: належністю до одного й того самого історичного періоду, події, особи, автора, типу джерел. Їх може об'єднувати загальна тема, сюжет, час створення, середовище побутування, матеріал і техніка виготовлення. На ці зв'язки важливо зважати, адже інформація, яку містить у собі група взаємозв'язаних предметів, повніша і цінніша, ніж та, що має окремий експозит.

Магістральний шлях залучення музейного предмета в наукове дослідження – це використання його властивостей як частинки природної інформаційної системи. Музейний предмет має ряд переваг перед традиційним історичним джерелом. Знакові функції музейного предмета складно використати для спотворення історичної інформації, як носій природної інформації про історичний процес музейний предмет дає найбільш чистий інформаційний сигнал, не викривлений посередництвом (втручанням) людини [9, 101–102].

Джерелознавчий підхід до документа не лише дає можливість з'ясувати його інформаційний потенціал, але й значною мірою обумовлює і вибір методики

археографічної роботи. Уже на самому початковому етапі роботи з документом – часто навіть у процесі його виявлення, не кажучи вже про опис, – потрібно володіти деякими елементами джерелознавчого аналізу (або наукової критики). Потрібно вміти визначати зовнішні особливості джерела, достовірність, час створення.

Використовуючи джерело, насамперед необхідно встановити його зміст, тобто правильно його «прочитати». Вище вже зазначалося, що під текстом ми розуміємо не письмовий (словесний) текст, а інформацію, закладену в джерелі будь-якого типу. Від «прочитання» джерела залежить його розуміння. Щоб читати та розуміти тексти, потрібно володіти методикою спеціальних історичних дисциплін. Таким чином, у музейному джерелознавстві проблема прочитання тексту є центральною, без прочитання неможлива будь-яка інтерпретація джерела [8, 87–88].

На стадії з'ясування походження джерела необхідно встановити автора, час і місце виникнення документа, обставини і цілі його складання (створення), вирішити проблему оригінальності (в музейній справі саме цю сукупність методичних операцій називають атрибуцією музейного предмета).

Джерелознавчий аналіз (герменевтика) має на меті вивчення змісту джерела для виявлення вміщеної в ньому інформації та встановлення того, наскільки достовірно, повно та точно ця інформація відображає соціокультурну дійсність. Для того, щоб оцінити повноту, достовірність і точність цієї інформації, дослідник має розглядати джерело в контексті епохи, яка його спродукувала (конкретно-історичний підхід), порівняти між собою джерела, що відображають ті самі події або явища. Без застосування порівняльного (компаративного) методу неможливо інтерпретувати джерело та дати йому якісну оцінку.

Джерелознавчим аналізом або історичною критикою (історико-критичною оцінкою) документа називають шлях, що установлює текст джерела та забезпечує його правильне прочитання, визначає походження, повноту та достовірність, тобто проводить попереднє вивчення пам'яток, які потрібно буде використати в історичному дослідженні. Під критикою джерела розуміється його аналіз, розбір і оцінка. Як правило, аналіз джерел передбачає його зовнішню та внутрішню критику.

Під зовнішньою критикою розуміється встановлення часу та місця виникнення джерела, виявлення особи автора, встановлення обставин появи джерела; виділення з початкового тексту пізніших напрямів, тобто авторських, редакторських чи цензурних виправлень; розшифрування незрозумілих місць, позначок, термінів; установка та виправлення помилок у тексті, вивчення зовнішніх ознак джерела; вирішення питання про достовірність, виявлення підрбок. Під внутрішньою критикою розуміється своєрідна «інтерпретація» – тлумачення змісту джерела, встановлення достовірності, фактичної цінності.

На думку О. Богдашиної, джерелознавцям краще використовувати для позначення двох головних етапів застосування історико-джерелознавчого аналізу терміни «аналітична критика» та «синтетична критика». Перший етап джерелознавчої критики передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- виявлення джерела;
- попередній відбір джерел;

- класифікація, систематизація та групування джерел;
- вибір методів та прийомів вивчення;
- текстологічна критика джерела: а) встановлення тексту джерела (основного чи первинного тексту та доповнень до нього); б) встановлення походження джерела (питання авторства, місця, часу, обставин та мети створення джерела, оцінка його автентичності);
- аналіз повноти та достовірності викладених у джерелі фактів та оцінок, тобто одержання цільової історичної інформації.

Джерелознавчий синтез передбачає:

- виявлення зв'язків джерел, зіставлення джерел за ступенем їхньої достовірності та повноти, співвідношення між самими джерелами;
- створення комплексу джерел, які дають змогу з максимальною повнотою та достовірністю дослідити історичні події;
- встановлення всієї суми наукових фактів, які належать до теми дослідження, визначення фактів, яких бракує для повноти картини [1, 107].

Як завершальна стадія дослідження виступає джерелознавчий синтез. На цьому етапі відбувається не просто узагальнення та систематизація матеріалу, а відтворення складного соціокультурного об'єкта як системи внутрішньообумовлених зв'язків і взаємозалежностей, відтворення «живої плоти» соціальної дійсності [8, 101].

Підсумковий етап вивчення музейних предметів – критичний аналіз та інтерпретація (тлумачення) їх як джерел знань і емоцій. У його основі лежить синтез результатів атрибуції та систематизації, при цьому встановлюються оригінальність, достовірність, репрезентативність предмета, обсяг уміщеної в ньому інформації, його атрактивні, експресивні та комунікативні якості, належність до типових або унікальних предметів, зрештою – музейна цінність [13, 384].

На всіх етапах історико-джерелознавчого аналізу визначається цінність джерел за такими критеріями:

- автентичність джерела – справжність джерела як дійсного свідчення чи підробки викладеної в ньому історичної інформації;
- вірогідність джерела – ступінь відповідності свідчень джерела реальним історичним фактам, які в них описані;
- повнота джерела – рівень відбиття в тексті джерела суттєвих сторін історичних фактів (подій чи явищ);
- інформаційна новизна – наявність нової інформації, відсутньої у джерелах, уже введених до наукового обігу;
- репрезентативність – властивість джерела (чи всієї джерельної бази з обраної теми) правильно відображати історичні факти в цілому. Під час оцінки репрезентативності необхідно враховувати системність, повноту, точність та доказовість викладених історичних фактів [1, 113].

Історико-джерелознавчий аналіз передбачає використання низки усталених в історичному джерелознавстві методологічних принципів та методів роботи з історичними джерелами. До головних методологічних принципів належать:

- принцип об'єктивності. Історичне джерело є об'єктивною реальністю, яка є носієм достовірних історичних фактів (за умов правильного використання прийомів наукової критики). Науковець унаслідок суб'єктивності, притаманній будь-якому виду творчості, безумовно, не може досягти повної об'єктивності. Але вчений повинен прагнути домогтися максимальної виваженості в оцінках кожного джерела та історичних фактів, яке воно містить, незалежно від своїх релігійних, політичних чи особистих уподобань;

- принцип системності та всебічності, тобто цілісності вивчення джерела або групи джерел. Цей принцип вимагає від вченого використовувати всі доступні джерела з досліджуваної проблеми, у тому числі ті, що не відповідають авторській концепції;

- принцип історизму. Конкретно історичний підхід передбачає врахування науковцем суспільно-історичних умов виникнення джерел, їхніх соціальних функцій. Вчений має дослідити етапи розвитку джерела і визначити, яких змін вони зазнали. Таким чином, можна виокремити такі основні характерні ознаки наукового пізнання: предметність, об'єктивність, системність, істинність та практичне використання отриманих знань.

В об'ємному методологічно-методичному арсеналі історичного джерелознавства акумульовано цілий ряд загальнонаукових та міждисциплінарних методів, серед яких вітчизняні джерелознавці виокремлюють такі:

- методи формальної логіки: аналізу і синтезу, від конкретного до абстрактного; від абстрактного до конкретного; абстрагування шляхом ототожнення нетотожного;

- математичні методи. Необхідні при пошуку та вивченні масових джерел;

- статистичний метод. Найчастіше використовується під час дослідження масових джерел.

Розвиток наукового пізнання призвів до появи нових загальнонаукових методів як-от: системно-структурний, функціональний, інформаційно-ентропійний, алгоритмізація тощо. У пізнавальній діяльності всі ці методи знаходяться в діалектичній єдності, взаємозв'язку, доповнюють один одного, що дозволяє забезпечувати об'єктивність та істинність пізнавального процесу, розглядати рух історичних об'єктів у просторі [5, 160].

Також учені-джерелознавці використовують методи інших наук: демографії, соціології, географії, психології, лінгвістики, природничих наук тощо.

Проте для ефективного використання історико-джерелознавчого аналізу важливі насамперед спеціально-історичні методи:

- історико-порівняльний метод. Полягає у правильному зіставленні історичних об'єктів (у тому числі історичних фактів та джерел) у часі і просторі, у виявленні подібності та різниці між ними. Без цього методу неможливе наукове вивчення будь-якого тексту. Відносно широко застосовуються порівняльне зіставлення та історико-типологічне порівняння. Перше пояснює подібність чи відмінність у походженні історичних об'єктів. Друге порівняння пояснює подібність чи відмінність об'єктів з однаковими умовами генезису та розвитку. Застосування ж порівняння в поєднанні

з історико-генетичним методом дозволяє пояснювати подібність об'єктів їхньою спільністю за походженням та фіксувати взаємовплив різних історичних явищ [5, 176];

- історико-типологічний метод. У джерелознавстві є засобом виявлення загальних рис у різних об'єктів дослідження. Аналіз історичних джерел вимагає їхньої попередньої типологізації. Типологізація являє собою складний пізнавальний процес, який вимагає дотримання низки методологічних принципів. По-перше, визначення основ, з яких виділяються типи якісно визначених об'єктів або явищ. По-друге, виокремлення типів, беручи до уваги при цьому облік існуючих якостей, реальність, що вивчається. Разом із тим ефективність історико-типологічного методу проявляється за допомогою залучення таких підходів, як індуктивний, дедуктивний та дедуктивно-індуктивний. Дедуктивний підхід створює можливість відділення (розмежування) кожного окремого об'єкта до того або іншого типу. Використання індуктивного методу здійснюється тоді, коли виділення типів та їхніх характерних ознак відбувається шляхом аналізу емпіричних даних. Сутність дедуктивно-індуктивного підходу полягає в тому, що визначені типи виділяються на основі сутнісно-змістовного аналізу питання, яке розглядається, а істотні ознаки визначаються з аналізу емпіричних даних про ці явища [5, 178–179];

- історико-генетичний метод. Передбачає вивчення джерел з урахуванням умов їхнього створення та подальшого розвитку. За своєю логічною природою цей метод є аналітико-індуктивним (від конкретних явищ і фактів до загальних висновків), а за формою вираження інформації – описовим. Він дає «біографію» історичного об'єкта (держави, нації тощо). Історико-генетичний метод спрямований на аналіз динаміки історичних процесів, дає змогу виявляти їх причинно-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку [5, 173];

- проблемно-хронологічний метод. Передбачає розгляд питань датування джерел та викладених у них історичних фактів у хронологічному порядку;

- біографічний метод ставить на меті пошук достатніх відомостей про автора та врахування впливу особливостей біографії та особистості автора на зміст джерела.

Актуальними видаються й окремі методики дослідження історичних джерел:

- археографічна методика. Розробляє принципи публікації джерел;

- іконографічна методика. Розробляє прийоми дослідження зображальних джерел або зображального аспекту інших типів історичних джерел;

- евристична методика. Розробляє прийоми пошуку, систематизації та відбору джерел [1, 12 – 15].

Цілком зрозуміло, що за рамками цієї статті залишилося ще багато «сюжетів» методологічно-методичного інструментарію історико-джерелознавчого аналізу, проте необхідно констатувати таке: в основі всієї наукової роботи будь-якого музею лежить джерелознавче дослідження (не має значення чи це науково-дослідна робота у фондосховищах, чи ефективне використання методів і прийомів історичного джерелознавства в науково-прикладних розвідках музейників). Ефективність застосування в робітнях музейної науки джерелознавчих методологічних підвалин стимулює розвиток як теоретичної та практичної музеології зокрема, так й історичної науки загалом.

Джерела та література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії / О.М. Богдашина. – Х.: Сага, 2009. – 214 с.
2. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Фрідріх Вайдахер. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
3. Документальные памятники: выявление, учет, использование / И.А. Альтман, А.А. Курносков, В.Е. Туманов и др.; Под ред. С.О. Шмидта. – М.: Высш. шк., 1988. – 255 с.
4. Історичне джерелознавство: Підручник / Авт. кол.: Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 454 с.
5. Методология истории / Под ред. А.Н. Алпеева и др. – Мн.: НТООО «Терра Системс», 1996. – 358 с.
6. Музейное дело России / Под ред. М.Е. Каулен. – М., 2003. – 398 с.
7. Окладникова Е.А. Музейный предмет и его семиотический дискурс / Е.А. Окладникова, С.Т. Махлина // Триумф музея? – СПб., 2005. – С. 84–103.
8. Основы музееведения: Учебное пособие / Отв. ред. Э.А. Шулепова. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 504 с.
9. Сафразьян Л.Т. Использование музейных коллекций в исторических исследованиях / Музейное дело в СССР. Сб. науч. трудов / Ред. кол.: Т.Г. Шумная (отв. ред.) и др.; Центральный музей Революции СССР. – Вып. 17. – М., 1987. – С. 87–106.
10. Сафразьян Л.Т. Музейный предмет как объект источниковедческого исследования // Актуальные проблемы советского музееведения. Сб. научных трудов / Центральный орден Ленина и Октябрьской Революции музей Революции СССР; Ред. кол.: Л.И. Арапова (отв. за выпуск) и др. – М., 1987. – С. 27–39.
11. Цуканова В.Н. Источник в музее: музееведческие особенности // Проблемы теории, истории и методики музейной работы: источниковая база музеев / Музейное дело. Сб. науч. тр. Госуд. центр. музея социально-политической истории России. – Вып. 28. – М., 2004. – С. 58–80.
12. Цуканова В.Н. Музейный предмет и исторический источник. К вопросу о соотношении понятий // Актуальные проблемы советского музееведения. Сб. научных трудов / Центральный орден Ленина и Октябрьской Революции музей Революции СССР; Ред. кол.: Л.И. Арапова (отв. за выпуск) и др. – М., 1987. – С. 9–17.
13. Юренева Т.Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы / Т.Ю. Юренева. – М.: Академический Проект, 2004. – 560 с.
14. Якубовський В.І. Музеєзнавство. Підручник. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2010. – 352 с.

© Владимир СИМПЕРОВИЧ

ИСТОРИКО-ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАК ОСНОВА МУЗЕЕВЕДЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Рассматривается теоретико-методологический инструментарий историко-источниковедческого анализа в музейной работе. Освещаются особенности применения методов исторического источниковедения в теоретической и практической музеологии, подаются пути атрибутирования музейного предмета и особенности его использования в научных исследованиях с помощью методического арсенала исторического и музейного источниковедения.

Ключевые слова: Мемориальный комплекс «Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 годов», историко-источниковедческий анализ, музееведческое исследование, методология, историческое источниковедение, музейное источниковедение.

© Volodymyr SIMPEROVYCH

HISTORICAL SOURCE ANALYSIS AS A BASIS OF MUSEUM RESEARCH

The theoretical and methodological set of tools of historical source analysis in museum work is considered. The features of application methods of historical source analysis in theoretical and practical museology are highlighted, the ways of attribution of museum subject and features of its use in scientific research with the mediation of methodological arsenal of historical and museum source analysis are outlined.

Keywords: Memorial complex "The National museum of history of Great Patriotic war 1941–1945 years", historical source analysis, specialist in museum management research, methodology, museum source analysis.